

Габріель Алмонд

(1911-2002) – американський політолог і соціолог. З 1954 р. професор політичних наук. Викладав у Єльському, Принстонському та Стен-фордському університетах.

Вважається класиком порівняльного підходу до дослідження політичних систем. Спираючись на методологію структурного функціоналізму Т. Парсонса, він розглядає політичну сферу життя як систему, що знаходиться в динамічній рівновазі і взаємодіє з іншими соціальними системами (його підхід отримав назву системного структурного функціоналізму). Звертаючи увагу на культурно-психологічну детермінацію політичної поведінки, ввів у лексикон світової політичної думки ряд нових категорій, основна з яких «політична культура». У спільній роботі Г. Алмонда і С. Верби «Громадянська культура» – метод порівняльного політичного аналізу показано на прикладі зіставлення політичних культур народів п'яти країн: США, Мексики, Італії, Великобританії та Німеччини.

Основні праці: «Привабливість комунізму» (1954), «Громадянська культура: Політичні установки і демократії п'яти націй» (1963, у співавторстві зі С. Вербою), «Політична теорія і політична наука» (1966) та ін.

Розділ 11

Дана книга – це дослідження політичної культури демократії і тих соціальних структур і процесів, які підтримують демократію.

Порівнюючи політичні культури п'яти сучасних демократій, ми використовуватимемо декілька концепцій і класифікацій, яким необхідно дати визначення. Ми вважаємо за краще говорити про «політичну культуру» нації, а не про «національний характер» або «модель особистості», про «політичну соціалізацію», а не про дитячий розвиток або сприйняття дітьми загальних понять, не тому що ми відкидаємо психологічні й антропологічні теорії, політичні погляди і позиції з іншими компонентами особистості, і не тому, що ми відкидаємо теорії, що акцентують зв'язок між дитячим

розвитком взагалі і входженням дітей в політичні ролі і сприйняття ними політичних поглядів. Насправді це дослідження було б неможливим без попередньої роботи істориків, соціальних філософів, антропологів, соціологів, психологів і психіатрів, які поставили проблему відношення між психологічними і політичними характеристиками нації.

Зокрема, великий вплив на це дослідження зробили «культурно-особистісні», чи «психокультурні», дослідження політичних феноменів.

Ми використовуємо термін «політична культура» з двох причин: по-перше, якщо ми збираємося визначити відношення між політичними і неполітичними позиціями і моделями поведінки, нам потрібно відокремити перші (політичні) від останніх (неполітичних), навіть якщо межа між ними не така чітка. Дефініція «політична культура» в

такому разі відноситься саме до політичних орієнтацій – поглядів і позицій щодо політичної системи та її різних частин та позицій щодо власної ролі в цій системі. Ми говоримо про політичну культуру так само, як могли б говорити про економічну культуру або релігійну. Це сукупність орієнтацій щодо певної сукупності соціальних об'єктів і процесів. Але ми вибрали політичну культуру замість інших соціальних аспектів, оскільки це дозволяє нам використовувати концептуальні схеми і підходи антропології, соціології і психології. Ми збагачуємо наше мислення, використовуючи, наприклад, такі категорії антропології і психології, як соціалізація, культурний конфлікт, культурна інтеграція. Аналогічним чином наші можливості розуміти походження і трансформацію політичної системи зростають, коли ми використовуємо структуру теорії і спекуляцій, що стосується загальних феноменів соціальної структури і процесів.

Ми усвідомлюємо той факт, що антропологи використовують термін «культура» в багатьох значеннях, і, вносячи його до словника політичної науки, ми ризикуємо привнести його двозначність разом з його перевагами. Ми підкреслюємо, що використовуємо термін «культура» лише в одному значенні: психологічних орієнтацій щодо соціальних об'єктів. Коли ми говоримо про політичну культуру якого-небудь суспільства, ми маємо на увазі політичну систему, засвоєну у свідомості, почуттях і оцінках населення. Люди залучені в неї так само, як вони соціалізовані в неполітичні ролі і соціальні системи. Конфлікти політичних культур мають багато спільного з іншими культурними конфліктами; процеси інтеграції в політичну

культуру стають зрозуміліші, якщо ми поглянемо на них у світлі роз'єднуючих і об'єднуючих тенденцій культурних змін взагалі.

Таке визначення політичної культури допомагає уникнути поширення таких загальних антропологічних понять, як «культурний етнос», і сприйняття самогенності. Це дозволяє нам сформулювати гіпотези про відношення між різними компонентами культури і перевірити ці гіпотези емпірично. Використовуючи концепцію політичної соціалізації, ми можемо йти далі за просте прийняття підходу психокультурної школи щодо загальних моделей розвитку дітей і політичних установок дорослих. Ми можемо співвіднести специфічні дорослі політичні установки і поведінкові схильності дітей із сприйняттям досвіду політичної соціалізації. Політична культура нації – розподіл зразків, орієнтацій щодо політичних об'єктів серед членів нації. Перш ніж визначити цей розподіл, нам необхідно систематизувати індивідуальні орієнтації щодо політичних об'єктів. Іншими словами, нам треба визначити і позначити модуси (моделі) політичної орієнтації та класи політичних об'єктів. Наші визначення і класифікації типів політичних орієнтацій наслідують підхід Парсонса та Шилза. «Орієнтації» відносяться до інтерналізованих аспектів соціальних об'єктів і стосунків.

Орієнтації включають: 1) «когнітивні орієнтації», тобто знання і віру щодо політичної системи, її ролей і обов'язку щодо цих ролей, того, що система бере з довкілля і що віддає (що «на вході» і що «на виході» системи); 2) «афектні орієнтації», або почуття, відносно політичної системи, її ролей, її роботи і залучених до неї людей; 3) «оцінні орієнтації», судження і думки про політичні об'єкти, які зазвичай відображують комбінацію ціннісних стандартів і критеріїв, інформації і почуттів. Класифікацію об'єктів політичної орієнтації почнемо з «загальної» політичної системи.

Ми маємо справу з системою в цілому і говоримо про такі почуття, як патріотизм або відчуженість, про такі знання і оцінки нації, як «велика» або «маленька», «сильна» або «слабка», і про політику, як «демократична», «конституціональна» або «соціалістична». Ми розрізняємо орієнтації щодо «себе» як політичного актора (діяча); зміст і якість норм особистих політичних зобов'язань, зміст і якість почуття персональних стосунків з політичною системою. Трактуючи компоненти політичної системи, ми розрізняємо, по-перше, три широкі класи об'єктів : (1) специфічні ролі або структури, такі, як законодавчі органи, виконавці або бюрократія; (2) ролеві обов'язки, такі, як монархи, законодавці,

адміністратори; (3) конкретна громадська політика, рішення або обставини, що породжують рішення.

Ці структури, обов'язки і рішення можуть бути класифіковані ширше: чи залучені вони в політичний, «на вході» (input), або в адміністративний, «на виході» (output), процеси. Під політичним, або «вхідним», процесом ми маємо на увазі потік вимог суспільства до політики і конвертацію (звернення) цих вимог в авторитетну політику. Передусім до цього «вхідного» процесу залучені політичні партії, групи інтересів і засоби масової комунікації. Під адміністративним процесом, або процесом «на виході», ми розуміємо процес, за допомогою якого політика здійснюється і підкріплюється. У цей процес передусім включені такі структури, як бюрократія і суди. Ми розуміємо, що будь-яке таке розмежування обмежує реальний зміст політичного процесу і багатофункціональність політичних структур. У ширшому значенні політика робиться в основному в бюрократії і в судах; і структури, які ми позначили «на вході», такі, як групи інтересів, політичні партії, часто пов'язані з елементами адміністрації і системами примусу. Але ми говоримо тут про різницю в акцентах, яка має велику значущість у класифікації політичних культур.

Відмінність, яку ми бачимо в культурі участі і підданській культурі, полягає в присутності або відсутності орієнтацій відносно спеціалізованих структур «на вході». Для нашої класифікації політичних культур не так важливо, що ці спеціалізовані «вхідні» структури також залучені в сумлінну або примусову функції і що спеціалізована адміністративна структура залучена до виконання функцій «на вході». Важливо для нашої класифікації те, на які політичні об'єкти і як орієнтовані індивіди і чи включені ці об'єкти в «вихідний» потік «роботи» політики або в «низхідний» потік політичного примусу. Те, що ми сказали про індивідуальні орієнтації відносно політики, може бути об'єднане в просту таблицю.

Таблиця 1.1.

Виміри політичних орієнтацій

	Система взагалі як об'єкт	Об'єкти «на вході» системи	Об'єкти «на виході» системи	Ставлення до себе як до об'єкта
Знання				
Почуття				
Оцінки				

Таблиця 1.1 дозволяє систематизувати політичні орієнтації індивідів, якщо ми встановимо наступне: 1. Яке знання має індивід про свою націю і про політичну систему взагалі, про її історію, розмір, розташування, силу, «конституціональні» характеристики тощо. Які його почуття відносно цих системних характеристик? Які його більш менш усвідомлені погляди і судження про них? 2. Що знає індивід про структуру і ролі різноманітних політичних еліт і про політичні пропозиції, ініціативи, які залучені у «висхідний» потік «роботи» політики? Які його почуття і погляди відносно цих структур, лідерів і політичних пропозицій та ініціатив? 3. Що знає індивід про «низхідний» потік політичного примусу, про структури, індивідів і рішення, залучених у цей процес? Які його почуття і погляди відносно них? 4. Як усвідомлює себе індивід як член політичної системи? Що знає він про свої права, можливості, обов'язки і про доступ до впливу на систему? Як відчуває він ці свої можливості? Які норми участі та виконання засвоює і використовує він при формуванні політичних суджень і поглядів? Характеристика політичної культури нації по суті є заповненням таблиці 1.1 для репрезентативної вибірки населення. Політична культура – це різноманітні, але такі, що стійко повторюються, когнітивні, афектні і оцінні орієнтації відносно політичної системи взагалі, її аспектів «на вході» і «на виході», і себе як політичного актора.

Таблиця 1.2.

Типи політичних культур

Політич ні культур и	Систе ма взагал і як об'єкт	Об'єкт и «на вході» систем и	Об'єкт и «на виході » систем и	Ставл ення до себе як до об'єкт а
Патріарх альна	0	0	0	0
Піддансь ка	1	0	1	0
Участі	1	1	1	1

Патріархальна політична культура (чи політична культура місцевих громад). Якщо ці чотири типи орієнтацій, що

повторюються, відносно спеціалізованих політичних об'єктів не виділяються (відсутні) і ми позначаємо їх нулями, то таку політичну культуру ми називаємо патріархальною. Політичні культури африканських племен і автономних місцевих громад підпадають під цю категорію. У цих суспільствах немає спеціалізованих політичних ролей. Лідери, вожді, шамани – це змішані політико-економіко-релігійні ролі. Для членів таких суспільств політичні орієнтації відносно цих ролей невід'ємні від релігійних або соціальних орієнтацій. Патріархальні орієнтації також включають відносну відсутність очікувань змін, що ініціюються політичною системою. Члени патріархальних культур нічого не чекають від політичної системи. Так, у централізованих африканських племенах і князівствах політична культура в основному патріархальна, хоча розвиток яких-небудь більш спеціалізованих політичних ролей у цих суспільствах може означати появу більше диференційованих політичних орієнтацій. Навіть більш крупні і диференційовані політичні системи можуть мати в основі патріархальну культуру. Але відносно чистий патріархат вірогідніший у простих традиціоналістичних системах, де політична спеціалізація мінімальна.

Підданська політична культура – другий важливий тип політичних культур, показаних у таблиці 1.2. У ній існують стійкі орієнтації щодо диференційованої політичної системи і стосовно того, що система дає «на виході», але орієнтації щодо специфічних об'єктів «на вході» системи і щодо себе як активного учасника дуже слабкі. Суб'єкт такої системи (підданий) усвідомлює існування урядової влади і чуттєво орієнтований на неї, можливо пишаючись нею, можливо не люблячи її і оцінюючи її як законну або ні. Але ставлення до системи взагалі і до того, що вона дає «на виході», тобто до адміністративної сторони політичної системи або «низхідного потоку», це ставлення в основі своїй пасивне, це обмежена форма знання і участі, яка відповідає підданській культурі. Ми говоримо про чисті підданські орієнтації, які найбільш вірогідні в суспільствах, де немає структур, що сформувалися і диференційованих від інших елементів системи, «на вході». Підданські орієнтації у політичній системі, що має розвинені демократичні інститути, швидше будуть афектними і нормативними, ніж когнітивними. Так, французький рояліст знає про існування демократичних інститутів, але він не вважає їх легітимним. Політична культура участі.

Третій основний принцип політичних культур – культура участі – така культура, в якій члени суспільства чітко орієнтовані на систему

взагалі, а також як на політичні, так і на адміністративні структури і процеси; іншими словами, як на «вхідний», так і на «вихідний» аспекти політичної системи. Індивідуальні члени такої політичної системи можуть бути сприятливо або несприятливо орієнтовані на різні класи політичних об'єктів. Вони схиляються до того, щоб орієнтуватися на «активну» власну роль у політиці, хоча їх почуття і оцінки таких ролей можуть варіюватися від прийняття до заперечення. Громадянська культура – це передусім культура лояльної участі. Індивіди не лише орієнтовані «на вхід» політики, на участь у ній, але вони також позитивно орієнтовані на «вхідні» структури і «вхідні» процеси. Іншими словами, використовуючи введені нами терміни, громадянська культура – це політична культура участі, в якій політична культура і політична структура знаходяться в згоді і відповідають один одному.

Важливо, що в громадянській культурі політичні орієнтації участі поєднуються з патріархальними і підданськими політичними орієнтаціями, але при цьому не заперечують їх. Індивіди стають учасниками політичного процесу, але вони не відмовляються від своїх підданських або патріархальних орієнтацій. Підтримка таких більш традиційних установок і їх злиття з орієнтаціями участі ведуть до збалансованої політичної культури, в якій політична активність, залученість і раціональність існують, але при цьому врівноважуються дотриманням традицій і прихильністю громадським цінностям.

Розділ 15

Чи існує демократична політична культура, тобто деякий тип політичних позицій, який сприяє демократичній стабільності або, образно кажучи, певною мірою «підходить» демократичній політичній системі? Щоб відповісти на це питання, нам слід звернутися до політичної культури двох відносно стабільних і успішних демократій – Великобританії і Сполучених Штатів Америки. Політична культура цих націй приблизно відповідає поняттю «громадянська культура».

Такий тип політичних позицій певним чином відрізняється від «раціонально-активістської» моделі, тієї моделі політичної культури, яка, згідно з нормами демократичної ідеології, мала б бути присутньою в процвітаючій демократії. Дослідження у сфері політичної поведінки поставили, проте, під сумнів адекватність раціонально-активістської моделі. Вони продемонстрували, що

громадяни демократичних країн рідко живуть відповідно до цієї моделі. Їх не можна назвати ні добре інформованими, ні глибоко включеними в політику, ні особливо активними; а процес ухвалення електоральних рішень є чим завгодно, тільки не процесом раціонального розрахунку. Не відбиває ця модель і ту громадянську культуру, яка була виявлена нами у Великобританії і США. Громадянська культура – це змішана політична культура. У її рамках багато громадян можуть бути активними в політиці, проте багато інших відіграють більш пасивну роль «підданих». Ще важливішим є той факт, що навіть у тих, хто активно виконує громадянську роль, якості підданих не повністю витіснені. Роль учасника просто додається до таких двох ролей. Це означає, що активний громадянин зберігає свої традиціоналістські, неполітичні зв'язки, так само як і свою більш пасивну роль підданого. Звичайно, раціонально-активістська модель зовсім не припускає, що орієнтації учасника замінюють собою орієнтації підданого і прихожанина, проте, оскільки наявність двох останніх типів орієнтацій чітко не зумовлюється, виходить, що вони не мають відношення до демократичної політичної культури. Насправді ці два типи орієнтацій не лише зберігаються, але і складають важливу частину громадянської культури. По-перше, орієнтації парафіянина і підданого змінюють інтенсивність політичної включеності та активності індивіда.

Політична діяльність є лише частиною інтересів громадянина, причому, як правило, не дуже важливою їх частиною. Крім того, взаємопроникаючі структури громадських і міжособових зв'язків мають тенденцію впливати і на характер політичних орієнтацій – робити їх менш гострими і розрізненими.

Будучи пронизані первинними груповими, а також загально-соціальними і міжособистісними орієнтаціями, політичні орієнтації зовсім не є лише похідними від чітко виражених принципів і раціонального розрахунку. Які ж причини невідповідності між ідеалами раціонально-активістської моделі і типами політичних зв'язків, фактично існуючими навіть у найбільш стабільних і успішних демократіях? Одне з можливих пояснень, яке найчастіше зустрічається в літературі з громадянського виховання, полягає в тому, що ця невідповідність є свідченням поганого функціонування демократії.

У тій мірі, в якій люди не живуть відповідно до ідеалу активного громадянина, демократія не відбулася. Якщо вірити, що реалії

політичного життя повинні формуватися відповідно до якихось політичних теорій, таким поясненням можна бути задоволеним. Але якщо дотримуватися погляду, що політичні теорії повинні виникати з реалій політичного життя, тоді таке пояснення причин розриву між раціонально-активістською моделлю і демократичними реаліями виявляється менш прийнятним.

Прибічники вказаної точки зору можуть пояснити наявний розрив тим, що планка піднята занадто високо. Якщо взяти до уваги трудність політичних питань, наявність інших проблем, що забирають час індивіда, і важкодоступність інформації, необхідної для ухвалення раціональних політичних рішень, то стане абсолютно очевидним, чому звичайна людина не є ідеальним громадянином. У світлі неполітичних інтересів індивіда може виявитися, що для нього абсолютно нерационально вкладати в політичну діяльність той час і ті зусилля, які потрібні, щоб жити відповідно до раціонально-активістської моделі.

Можливо, це того не вартує – бути настільки вже хорошим громадянином. Але хоча повністю активістська політична культура швидше за все є лише утопічним ідеалом, мають бути й інші, більш значущі причини того, чому в найбільш процвітаючих демократіях існує складно переплетена, змішана громадянська культура. Така культура, яка іноді включає явно несумісні політичні орієнтації, здається найбільш відповідною потребам демократичних політичних систем, оскільки вони також є переплетенням протиріч.

Підтримка належної рівноваги між урядовою владою і урядовою відповідальністю – одне з найбільш важливих і складних завдань демократії. Якщо немає якоїсь форми контролю за урядовими елітами з боку не-еліти, то політичну систему навряд чи можна назвати демократичною. З іншого боку, не-еліти не здатні самі управляти. Щоб політична система була ефективною, щоб вона була в змозі розробляти і проводити якусь політику, пристосовуватися до нової ситуації, відповідати на внутрішні і зовнішні виклики, має бути механізм, за допомогою якого урядовці наділялися б повноваженнями, що дозволяють їм приймати владні рішення.

Напруженість, що створюється необхідністю вирішення суперечливих завдань, які витікають з урядової влади і урядової відповідальності, стає найбільш явною в періоди криз. Як же повинна будуватися система управління, щоб підтримувався необхідний баланс між владою і відповідальністю? Е. Е. Шаттштейндер сформулював це питання таким чином: «Проблема полягає не в тому,

як 180 мільйонів Аристотелів можуть справлятися з демократією, а в тому, як організувати співтовариство, що складається з 180 мільйонів звичайних людей, так, щоб воно залишилося чутливим до їх потреб. Це проблема лідерства, організації, альтернатив і систем відповідальності і довіри». Намагаючись розв'язати цю проблему, політологи зазвичай говорять на мові структури електорального конфлікту. Електоральна система сконструйована так, щоб наділяти владою певну еліту на обмежений проміжок часу, може забезпечити баланс між владою і відповідальністю: еліти отримують владу, проте ця влада обмежена самою періодичністю вибору – турботою про майбутні вибори в проміжку між ними і цілим набором інших формальних і неформальних систем контролю. Адже щоб система такого роду могла працювати, потрібне існування не одної, а великої кількості партій (чи принаймні декількох конкуруючих елітарних груп, потенційно здатних отримати владу), інакше суперечка між елітами втратить будь-яке значення; в той же час потрібно якийсь механізм, що дозволяє елітарній групі ефективно здійснювати владу. Це може бути наділення усією повнотою влади партії, що перемогла на виборах, в двопартійній системі або утворення групою партій дієвої коаліції.

Протиріччя між урядовою владою і відповідальністю має свою паралель у суперечливих вимогах, які пред'являються громадянам у демократичних країнах. Щоб еліти могли бути відповідальними перед звичайним громадянином, від нього потрібно ряд речей: він повинен уміти висловити свою думку так, щоб еліти зрозуміли, чого він хоче; громадянин має бути залучений в політику так, щоб знати і турбуватися про те, чи відповідальні еліти перед ним або ні; він має бути досить впливовим, щоб нав'язувати елітам відповідальну поведінку. Інакше кажучи, відповідальність еліт допускає, що простий громадянин діє відповідно до раціонально-активістської моделі. Від громадянина в демократії потрібні речі, що суперечать одна іншій: він має бути активним, але одночасно пасивним, включеним у процес, але не занадто сильно, впливовим і при цьому шанобливим до влади.

Громадянин не є постійним учасником політичного процесу. Він рідко активний у політичних групах. Але він вважає, що у разі потреби може мобілізувати своє звичайне соціальне оточення в політичних цілях. Його не можна назвати активним громадянином. Він потенційно активний громадянин.

Переривчастий і потенційний характер політичної активності і включеності громадян залежить від стійкіших типів політичної поведінки. Живучи в громадянській культурі, звичайна людина в більшій мірі, ніж в іншій ситуації, схильна підтримувати на високому і постійному рівні політичні зв'язки, входити в якусь організацію і бути учасником неформальних політичних дискусій. Ці види діяльності самі по собі не вказують на активну участь у громадському процесі ухвалення рішень, проте вони роблять таку участь імовірнішою. Вони готують індивіда до вторгнення в політичне середовище, в якому включення і участь громадянина стають більш здійсненними.

Те, що політика має відносно невелике значення для громадян, складає найважливішу частину механізму, за допомогою якого система суперечливих політичних позицій стримує політичні еліти, не обмежуючи їх настільки, щоб позбавити ефективності. Адже баланс суперечливих орієнтацій було б набагато важче підтримувати, якби політичні питання завжди представлялися громадянам важливими. Якщо постає питання, яке сприймається ними як важливе, або народжується глибоке незадоволення урядом, у індивіда виникає спонукання замислитися над цією темою.

Відповідно посилюється тиск, що штовхає його до подолання непослідовності, тобто до взаємної гармонізації позицій і поведінки відповідно до норм і сприймань, тобто перехід до політичної активності. Таким чином, невідповідність між позиціями і поведінковими актами виступає як приховане або потенційне джерело політичного впливу і активності. Теза про те, що громадянська культура підтримує баланс між владою і відповідальністю, вказує ще на один момент, що стосується демократичної політики. Він дає можливість зрозуміти, чому найважливіші політичні питання, якщо вони залишаються невирішеними, врешті-решт породжують нестабільність у демократичній політичній системі. Баланс між активністю і пасивністю може підтримуватися лише у тому випадку, якщо політичні питання вартують не занадто гостро. Якщо політичне життя стає напруженим і залишається таким через невирішеність якогось питання, що знаходиться в центрі уваги, невідповідність між позиціями і поведінкою починає втрачати стійкість. Але будь-яке, відносно, довготривале руйнування цієї невідповідності з високою часткою ймовірності спричиняє собою несприятливі наслідки. Якщо привести поведінку у відповідність з орієнтаціями, то об'єм

контролю, який намагатимуться здійснювати не-еліти над елітами, породить неефективність управління і нестабільність.

З іншого боку, якщо позиції змінюються таким чином, що почнуть поєднуватися з поведінкою, почуття безсилля, що виникне у громадян, може руйнівним чином позначитися на демократичності політичної системи. Це, проте, не означає, що усі важливі питання приховують у собі загрозу демократичній політичній системі. Лише в тому випадку, коли вони стають і потім залишаються гострими, система може перетворитися на нестабільну. Якщо важливі питання постають лише спонтанно і якщо уряд виявляється в змозі відповісти на вимоги, що стимулюються виникненням цих питань, рівновага між громадянським і урядовим впливом може зберегтися.

У звичайній ситуації громадян відносно мало цікавить, що роблять ті, хто приймає урядові рішення, і останні мають можливість діяти так, як їм вважається за необхідне. Проте, якщо якесь питання виходить на поверхню, вимоги громадян до посадовців зростають. Якщо вказані особи можуть відповісти на подібні вимоги, політика знову втрачає своє значення для громадян і політичне життя повертається в нормальне русло. Більш того, ці цикли, що складаються з включення громадян, відповіді еліт і відходу громадян від політики, мають тенденцію посилювати збалансованість протилежностей, необхідну для демократії.

У межах кожного циклу відчуття громадянином власної впливовості посилюється; одночасно система пристосовується до нових вимог і таким чином демонструє свою ефективність. А лояльність, породжена участю і ефективною діяльністю, може зробити систему стабільнішою в цілому. Ці цикли включеності є важливим засобом збереження збалансованих протиріч між активністю і пасивністю.

Досі ми розглядали питання про шляхи врівноваження активності і пасивності, властивих окремим громадянам. Але така рівновага підтримується не лише наявним у індивідів набором позицій, але і розподілом позицій між різними типами учасників політичного процесу, діючих у системі: одні індивіди вірять у свою компетентність, інші – ні; деякі активні, деякі пасивні. Такий розкид у представленнях і мірі активності індивідів також сприяє зміцненню балансу між владою і відповідальністю. Це можна побачити, якщо проаналізувати описаний вище механізм становлення рівноваги: якесь питання набуває гостроти; активність зростає; завдяки відповіді уряду, що знижує гостроту питання, баланс відновлюється.

Одна з причин, чому посилення важливості якогось питання і піднесення у відповідь політичної активності не призводять до перенапруження політичної системи, полягає в тому, що значущість того або іншого питання рідко коли зростає для усіх громадян одночасно. Швидше ситуація виглядає таким чином: окремі групи демонструють зростання політичної активності, тоді як інші громадяни залишаються інертними. Тому об'єм громадянської активності в кожному конкретному місці і в кожен конкретний момент є не настільки великий, щоб спричинити перенапруження системи.

Усе сказане вище засноване на даних про позиції звичайних громадян. Проте, щоб механізм, існування якого ми постулювали, міг працювати, позиції не-еліти повинні доповнюватися позиціями еліти. Тим, хто приймає рішення, необхідно вірити в демократичний міф – у те, що звичайні громадяни повинні брати участь у політиці, і в те, що вони насправді мають вплив. Якщо той, хто приймає рішення, дотримується такого погляду на роль звичайного громадянина, його власні рішення сприяють підтримці балансу між урядовою владою і відповідальністю.

З іншого боку, той, хто приймає рішення, вільний діяти так, як йому вважається за найкраще, оскільки звичайний громадянин не стукає в його двері з вимогами якихось дій. Він захищений інертністю звичайної людини. Але якщо той, хто приймає рішення, розділяє віру в потенційну впливовість звичайної людини, його свобода дій обмежена тим, що він припускає: якщо не діяти відповідно до бажань громадян, в його двері почнуть стукати. Більш того, якщо офіційна особа розділяє точку зору, що звичайна людина повинна брати участь в ухваленні рішень, його примушує діяти відповідально і віра в те, що подібний вплив громадян законний і виправданий.

І хоча з наших даних це і не випливає, є підстави припустити, що політичні еліти розділяють політичну структуру не-еліт; що в суспільстві, де існує громадянська культура, вони, як і не-еліти, дотримуються пов'язаних з нею позицій. Кінець кінцем еліти складають частину тієї ж самої політичної системи і багато в чому пройшли той таки процес політичної соціалізації, що і не-еліти. І аналіз показує, що політичні і громадські лідери, так само як і громадяни, що мають високий статус, більше схильні приймати демократичні норми, ніж ті, чий статус нижчий.

Дослідження позицій еліт наводить на думку про існування ще одного механізму, що дозволяє зміцнювати відповідальність в умовах, коли активність і включеність звичайного громадянина залишається низькою. Вплив громадянина не завжди і навіть не в більшості випадків є саме тим стимулом, за яким йде відповідь (громадянин або група громадян висувають вимогу – урядова еліта робить дії, щоб задовольнити її). Тут, швидше, діє добре відомий закон «очікуваних реакцій». Значна частина громадського впливу на урядові еліти здійснюється без активних дій і навіть без усвідомленого прагнення громадян. Еліти можуть передбачати можливі вимоги і дії, відповідно до цього вживати заходи у відповідь. Еліти діють відповідально не тому, що громадяни активно висувають свої вимоги, а для того, щоб утримати їх від активності.

Таким чином, у рамках громадянської культури індивід не обов'язково буває раціональним, активним громадянином. Тип його активності – більше змішаний і пом'якшений. Це дозволяє індивідові поєднувати певну долю компетентності, включеності і активності з пасивністю і невключеністю. Більше того, його взаємини з урядом не є чисто раціональними, оскільки вони включають прихильність – як його, так тих, хто приймає рішення, – до того, що ми назвали демократичним міфом про компетентність громадянина. А існування такого міфу спричиняє за собою важливі наслідки. По-перше, це не чистий міф: віра в потенційну впливовість звичайної людини має під собою відомі підстави і вказує на реальний поведінковий потенціал. І незалежно від того, чи відповідає цей міф дійсності або ні, в нього вірять.

Друкується за: Алмонд Г. Гражданская культура. Политические установки и демократии пяти наций / Г. Алмонд // Антология мировой политической мысли. В 5-ти томах. – Т. 2. – М. : Мысль, 1997. – С. 593–600.

Алмонд Г. Гражданская культура и стабильная демократия / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – № 4. – С. 122–134.